

V É L E M É N Y

Pap András László:

A megfigyelés társadalmának proliferációjától az etnikai profilalkotáson át az állami felelősség kiszervezéséig. Alkotmányjogi és rendészettudományi megközelítések az emberi méltóság, a társadalmi biztonság és az adatvédelem értelmezésekor

c. értekezéséről

Nem túlzás azt állítani, hogy a 2001. szeptember 11-i események gyökeresen megváltoztatták a világot. Míg ha korábban felmerült a kérdés, hogy az állam milyen korlátozásokra jogosult a magánszférában a biztonság erősítése érdekében, a válasz egyértelműen az alkotmányos jogok felé billentette a mérleg nyelvét, addig ma már ez közel sem egyértelmű.

A fenyegetettség ugyanis az amerikai kommunikáció szerint azóta nemhogy csökkent volna, hanem még nőtt is. 2013 nyarán ismét megkongatták a vészharangokat. Az Amerikai Egyesült Államok 2013. augusztus 4-én zárva tartotta valamennyi nagykövetségét, miután súlyos al-Kaida-fenyegetéstől tartottak. Barack Obama elnököt a hét végén folyamatosan tájékoztatták a potenciális terrorveszélyről. A washingtoni külügyminisztérium az interneten elfogott al-kaidás üzenetváltások alapján rendelte el az amerikai nagykövetségek és konzulátusok bezárását. Minden külföldön tartózkodó, külföldre utazó amerikai állampolgárt fokozott óvatosságra intettek, a State Department globális utazási figyelmeztetést adott ki. A CBS News szerint 2006 óta a mostani a legkomolyabb és leghitelesebb terrorfenyegetés. Az Interpol ugyancsak globális biztonsági figyelmeztetést adott ki annak alapján, hogy több állam, köztük Irak, Líbia és Pakisztán több börtönéből kitörték a rabok. Feltételezések szerint összehangolt, az al-Kaida által támogatott akciókról lehetett szó, s többszáz terrorista szabadult ki, s az Interpol felkérte mind a 190 tagállamát, hogy vizsgálja meg, az akciók összefüggésben lehettek-e egymással, s mi állt a háttérükben.

A globális fenyegetettség tehát áthatja mindennapjainkat. A terrorizmus elleni küzdelemhez azonban már nem elegendők az állami eszközök, hanem az állam kénytelen bevonni a magánszektor is. A társadalmi biztonság kérdését és az ahhoz kapcsolódó felelősséget tehát nem lehet csak az államra hárítani, elengedhetetlen a biztonsággal kapcsolatos feladatok egy részének kiszervezése.

A fentiek fényében a szerző témaválasztása mindenképpen indokolt, hiszen egy aktuális téma olyan vetületeit vizsgálja, amelyet ugyan a nemzetközi (elsősorban amerikai)

szakirodalomban alaposan feldolgoztak, de újabb hazai összefoglalása (a megjelent publikációk, monográfiák fényében) fontosnak tekinthető.

Az értekezésnek három része van. Az első elemzi a szabadság és biztonság kérdését, eljutva a rendészeti kiszervezés problémáján át egészen a megfigyelés társadalmáig, az adatbányászat kérdésköréig, illetőleg ezek közép-európai vetületéig. A második rész az etnikai profilalkotásról, és annak amerikai és hazai gyakorlatáról szól, míg a harmadik rész az egyenlő bánásmód és az antidiszkrimináció kérdéskörét boncolgatja. S noha meg lehet találni az összefüggést az első, illetőleg a második és harmadik rész között, könnyen belátható, hogy az értekezés alapvetően két témával foglalkozik, és megközelítésében (az első rész inkább teoretikus, míg a második és harmadik rész empirikus alapokon nyugszik) is kettéválk. Ennek megfelelően véleményemet is két fő pontban foglalom össze a mű elemzésével párhuzamosan.

I. A rendészeti hatalom alkotmányos és társadalmi felfogásának változása

A szerző a bevezető fejezetben kifejti, hogy ma már a „terrorizmus elleni háborúra” hivatkozással olyan intézkedéseket is tudnak foganatosítani a hatóságok, amelyeket korábban még a kábítószer, szervezett bűnözés elleni küzdelem során sem tartottak megengedhetőnek (17. o.). Rámutat arra a közismert elvre, hogy az alapvető jogok korlátozása során a legenyhébb eszköz kiválasztásának a követelménye érvényesül. Ugyanakkor az a tendencia, hogy a „terrorizmus elleni harc” jegyében meghozott intézkedések általánosságban a bűnözés elleni harc eszközeivé válnak, és e téren egyre kevésbé érvényesül az alapvető jogok arányos korlátozásának a követelménye, mivel a politikai retorika álláspontja szerint nincs olyan korlátozás, amely ne állna arányban a terrorizmus általi fenyegetettséggel.

A bűnözés elleni küzdelem jóval költségesebb, mint maga a bűnözés: miközben a védekezésre éves szinten dollármilliárdokat költenek, a szerző rámutat, hogy a 2011. szeptember 11-i terrortámadások összköltsége alig haladta meg a 300 ezer dollárt.

Azt, hogy valójában mekkora a terrorizmus általi fenyegetettség mértéke, nehéz felmérni. Ennek nemcsak az az oka, hogy soha nem tudhatjuk, milyen következményekkel járt volna egy el sem követett terrorcselekmény, hanem az is, hogy még azt sem tudjuk felmérni, mennyi terrorcselekményt készítettek volna elő a védekezés hiányában. Ehhez hozzájárul az a tény, amit a szerző is kifejt, hogy a sajtó sokszor máshogy tálalja a bűnözés helyzetét, mint ahogyan az a valóságban áll. Így pl. amikor Angliában csökkent a bűnözés mértéke, a

bulvárlapok olvasói közül majdnem kétszer annyian mondták, hogy emelkedett a bűncselekmények száma a korábbiakhoz képest (19. o.), aminek az elsődleges oka az, hogy a közvéleményt általában nem az általa tapasztaltak, hanem a sajtó formálja. Ehhez hozzájárul az is, hogy egy-két kiemelt bűncselekmény, amelynek ráadásul nagyobb a sajtóvisszhangja, nagyobb hatást fejt ki, mint az, ha egyébként valójában visszaszorult a bűnözés. Hiába esik vissza az emberölések száma, ha egy-két eset nagyobb sajtóvisszhangot kap, mint korábban tíz. Hiába csökken jelentősen az ittas járművezetések és az ittasan okozott balesetek száma, ha egy celebritás által elkövetett hasonló bűncselekmény évekig téma a sajtóban.

A terrorizmus – ahogy a szerző rámutat – kevesebb áldozattal járt eddig, mint olyan bagatell esetek, mint a villámcsapás vagy a szarvasgázolás következtében bekövetkezett halál. De mint említettük, azt nagyon nehéz felmérni, hogy mennyire hatékony a terrorizmus elleni küzdelem, hiszen nem tudhatjuk, hogy a folyamatos ellenőrzésekkel valójában mennyi támadást előzünk meg. Önmagában a bűnmegelőzés rengeteg energiát emészt fel nemcsak a hatóságok, hanem az átlagpolgárok részéről is. Az értekezés részletesen elemzi az amerikai adatokat, miszerint milyen óriási költséggel jár a bűnözés elleni védekezés nemcsak az állam, hanem az egyes állampolgárok részéről is.

A terrorizmus elleni küzdelemtől igen gyorsan eljut a szerző az etnikai profilalkotás kérdésköréhez. A kapcsolat igen könnyen megtalálható, hiszen a terrorveszélyt gyakran azonosítják (főként az amerikai kommunikációban) az iszlám és az arab országok általi fenyegetettséggel.

Az etnikai profilalkotás a szerző szerint „az a jelenség, amikor rendészeti, bűnüldözési vagy egyéb olyan tevékenység során, amikor az eljáró személy hivatalos minőségében jogosult a megcélzott személyekkel szemben jogilag kötelező intézkedést hozni, akkor az intézkedés alá vonandó személyek meghatározására – legalább minimális diszkréció birtokában eljárva – úgy kerül sor, hogy a kiválasztásban szerepet játszik az érintett személy etnikai hovatartozása vagy bőrszíne” (21. o.). Az etnikai profilalkotás lényege tehát az, hogy az intézkedés a célszemély nemzeti-etnikai-faji attribútumain alapul, nem pedig a hagyományos gyanúokok valamelyikén. A hatóság nem az alapján választja ki, hogy kivel szemben fogatosít intézkedést, hogy egyébként bármilyen általános gyanú állna fel vele szemben (megjelenés, ruházat, viselkedés, szökési kísérlet, a bejelentésben/feljelentésben szereplő személyleírásnak való megfelelés, gyanús tárgy stb.), hanem pusztán etnikai alapon dönti el, hogy pl. kit igazoltat.

Az etnikai profilalkotás ellen sokáig látványosan felléptek. Ennek eredményeképpen 1999-ben még a többség az USA-ban elítélte az etnikai profilalkotást (és pl. éppen ilyen okból

kellett távoznia a New York-i rendőrség szuperintendánsának). A 2001. szeptember 11-i eseményeket követően azonban már a megkérdezettek 58 %-a helyeselte az arabok szigorúbb biztonsági ellenőrzését (23. o.). Ugyanez a helyzet a szerző szerint Németországban is, ahol 20 ezer potenciális terrorista szerepel az adatbázisban, amibe a bekerüléshez elegendő, ha valaki vélelmezetten muzulmán vagy muzulmán országból érkezett. A 2001. november 13-i amerikai elnöki rendelkezés következtében pedig bevezették az USA-ban a határozatlan időre szóló, vádemelés nélküli, ún. „preventív” fogvatartást. A terroristagyanús nem amerikai állampolgárokat határozatlan időre őrizetbe lehet venni, és ügyeikben katonai bíróságok járnak el (holott ügyük nem feltétlenül tartozik katonai bíróság elé). Az amerikai tanulmányok elemzésével a szerző rámutat, hogy két év alatt több mint 600 személyt vettek őrizetbe és vittek a Guantanamói-öbölben lévő fogolytáborba a vádemelés és a védelem jogának biztosítása nélkül. Az elsőfokú döntés ellen csak egy fellebbezésnek volt helye, amit végül a védelmi miniszter bírált el.

Bár nyíltan nem támadja, a szerző is érezteti, hogy a biztonság és az állítólagos további terrorveszély sem alapozhatja meg az emberi jogok ilyen módon történő korlátozását. Nem lehet kérdéses, hogy ezek az intézkedések túlléptek azon a határon, amelyet a terrorizmus elleni küzdelem indokolhat. Nem kétséges, hogy a terrorista gyanús személyekkel szemben gyorsan fel kell lépni, mert a késedelemnek beláthatatlan következményei lehetnek. Ugyanakkor ez a késedelmet nem tűrő fellépés azt a kötelezettséget is maga után vonja, hogy a hatóságoknak is késedelmet nem tűrően kell eljárni az igen kevés gyanúok alapján eljárás alá vont személyekkel szemben. Nagyon beszédes adat, hogy a guantanamói fogolytábor 762 fogvatartottja közül mindössze 4 (!) ellen emeltek vádat. Emellett 431 személyt kitoloncoltak, ami azonban Cole szerint arra utal, hogy ők sem voltak terroristák, különben nem engedték volna el őket (36. o.). Ez azt jelenti, hogy a késedelem nélkül indokoltnak tartott intézkedések 0,5 %-a volt valóban indokolt. Ez az arány azonban megkérdőjelezi az intézkedés jogszerűségét is. 2004-ben az USA legfelsőbb Bírósága ki is mondta, hogy az elnök ezzel a rendelettel túllépte hatáskörét.

A terrorizmussal összefüggésben az etnikai profilalkotás társadalmi elfogadásának alapja az alábbi közvélekedés (27. o.):

- túl nagy a veszély ahhoz, hogy ne adjunk fel ezt-azt a jogainkból;
- bár nem minden arab (muzulmán) terrorista, de mindegyikből válhat fanatikus;
- a szankciók önmagukban nem olyan zavaróak, csak az elfogult, diszkriminatív elbánás.

Ugyanakkor a terrorizmus elleni küzdelemnek több problémája van. Nehéz kiválasztani a terroristának nyilvánított szervezeteket és személyeket, ennek során óhatatlanul érvényesül a

diszkrimináció. A fent vázolt szankciórendszer (elsősorban az eljárásjogi kényszerintézkedések rendszere) alkotmányossága és hatékonysága is kérdéses. Az elítéltek alacsony száma ugyan arra utal, hogy az eljárás jogszerűsége enyhén szólva is kérdéses, ugyanakkor mégiscsak erősíti az igazságszolgáltatás iránti bizalmat is, hiszen attól azért nem kell félni, hogy aki egyszer bekerül a rendszerbe, azt már csak önigazolásként is felelősségre vonja az állami apparátus.

A szerző által felvázolt gondolatok alátámasztják azt a megállapítást, hogy egyértelműen érvényesül az etnikai profilalkotás a terrorizmus ellen küzdelem során (30. o.), hiszen a terrorista szervezetek, személyek között jóval több az arab, muzulmán származású, mint a közismert egyéb terrorszervezetekhez kapcsolódó személy (pl. ír, baszk, zsidó). Ugyanakkor az értekezés rámutat arra, hogy nem érvényesül az egyenlő elbánás az egyes terrorszervezetek között (így az IRA lekerült a listáról 1997-ben, amint tárgyalóasztalhoz ült, míg a PFSZ esetében ez nem volt elegendő, 31. o.). A szélsőjobboldali szervezetek és tagjaik (pl. Timothy McVeigh) az amerikai felfogás szerint nem minősülnek terroristának, miközben az ottani terrorcselekmények 70 %-át ők követik el.

A terrorszervezetek és személyek elleni küzdelem egyik fontos eszköze az anyagilag való ellehetetlenítés, aminek következtében sem a tevékenységüket nem tudják hatékonyan kifejteni, sem az eljárásban védekezni. Mivel a terrorszervezetek mindenfajta támogatása tiltott, sok esetben egy ártatlan adomány egy gyerekkórház számára is azt eredményezheti, hogy valaki felkerül a terroristákat támogatók listájára, holott lehet, hogy nem is tudja, kit támogat.

Nem kell azonban messzire menni, hogy sajátos eljárásra leljünk a terrorizmussal összefüggésben. 2003-ban egy pécsi bíróság kimondta, hogy jogos volt egy Pécssett élő, elismert szír orvos kiutasítása, mert terrorista szervezetet támogatott, és erről tudnia kellett. Kinan Haddadot a nemzetbiztonságiak utasították ki az országból 2003 áprilisában, gyakorlatilag egyik napról a másikra, miután felfedezték, hogy az orvos a fizetésének egy részét olyan számlaszámra utalja át, amely mögött terrorista szervezet áll. Az orvos állítása szerint egy televízióban látott hirdetés alapján akarta támogatni a hirdetésben feltüntetett gyermekvédelmi alapot, nem tudván, hogy a számla valódi tulajdonosa egy terroristaszervezet. A bíróság a vizsgálat végeztével megállapította, hogy a szír származású orvosnak tudnia kellett a valódi célpontot, így a kitoloncolást nem minősítették jogtalan eljárásnak. A szervezet többek közt a Hamasznak és a Hezbollahnak is gyűjtőközpontja, így a hivatalos szervek szerint szükségtelen az orvost is meghallgatni az ügyben. A kitoloncolásra tehát úgy került sor, hogy az orvos ki sem fejthette érdemi védekezését. Ahogyan a szerző

találón rámutat: a terrorizmus elleni harc során meghaladottá vált az a régi elv, miszerint inkább meneküljön kilenc bűnös, minthogy egy ártatlant is elítéljenek (39. o.).

A vehemens terrorista-ellenes intézkedések az értekezés szerint azonban csak arra jók, hogy hamis biztonságérzetet teremtsenek. Ahhoz, hogy ezt a hamis biztonságérzetet elültessük az emberekben, olyan terjedelmű intézkedés-sorozatra van szükség, amit az állam már nem képes ellátni. És mivel ilyen mértékű intézkedés-sorozatra az állam sem anyagilag, sem személyileg nincs felkészülve, kénytelen az ellenőrzésbe bevonni a privátszektor is (bankok, repülőterek stb.). A privátszektor egyrészt áldozata lett a terrorizmus elleni harcnak (hiszen a nemzetbiztonsági előírások komoly feladatokat tartalmaznak a légitársaságok, bankok, telefontársaságok stb. felé), másrészt viszont rengetegen profitálnak is a biztonsági intézkedések kiszervezése (outsourcing) miatt. A kiszervezéssel (outsourcing) kapcsolatosan azonban igen komoly problémák merülnek fel (41. o.):

- átruházhatók-e az állami feladatok az állam alkotmányos és politikai-filozófiai kötelezettségeinek megsértése nélkül?
- a kiszervezést ellátó szervezetek részesülhetnek-e közpénzekből?
- ha a privát szektor olcsóbban látja el ezeket a feladatokat, akkor nem kötelezettség-e a kiszervezés?
- mit kell tenni, ha a kiszervezés következtében a privát szerv olyan problémákkal szembesül, ami sértené az állam semlegességének elvét?
- egyáltalán meddig tart az államiság?
- a közhatalom legbelső lényegéhez tartozó tevékenységek (pl. kényszerintézkedések) kiszervezhetők-e (ld. az óvadék intézménye az USA-ban már teljesen elválaszthatatlan a magánszektortól, 44. o.)?

A kérdésfeltevések nagyon jók, és a szerző részben meg is válaszolja ezeket a kérdéseket. Mivel azonban a rendészeti kiszervezéssel kapcsolatos fejezetnek ezek a legfontosabb dilemmái, talán indokolt lett volna a fejezet végén vagy a konklúzió levonásakor pontról pontra megadni a választ.

Az állami feladatok átruházhatóságával kapcsolatosan érdekes felvetés az, miszerint a legtöbb állami feladat csak a modern államban vált államivá. Azaz érzékenyek vagyunk sokszor arra, hogy egyes állami feladatok kiszervezésére ne kerülhessen sor, mivel azokat az államnak kell ellátnia, ugyanakkor ez a történelem során nem mindig volt így és egyáltalán nem szükségszerű, hogy így kell lennie. Már maga a közbiztonság kérdése sem egyértelműen csak és kizárólag állami feladat. Míg az 1960-as években az USA-ban még kétszer annyi rendőr volt, mint privát biztonsági szolgálati alkalmazott, addig ma már kevesebb a rendőr.

Magyarországon pedig manapság háromszor annyi magánnyomozó van, mint rendőr (42-43. o.). De az a kiszervezés nemcsak a rendészetre, hanem még a katonaságra is igaz. Megdöbbenő az adat, miszerint 2011-ben már több magánvállalati alkalmazott dolgozott Irakban és Afganisztánban az amerikai hadügyminisztérium megbízásából, mint hivatásos katona, és egy részük kifejezetten katonai feladatot látott el (kiképzés, hírszerzés, őrsemélyzet stb., 50. o.). És ugyanígy jellemző a világon az idegenrendészeti kiszervezés is: Izraelben magáncégek látják el a ciszjordániai ellenőrzőpontok felügyeletét, az USA-ban pedig magáncégek végzik egyedi kialakítású, páncélozott buszokból álló flottával az illegális bevándorlók kitoloncolását (53. o.).

A magánszektor ezekből a kiszervezésekből hatalmas haszonra tehet szert akár kifejezetten állami megbízásból (ld. pl. iraki és afgán magáncégek), akár magáncégek felkérésére (ld. pl. biztonsági cégek) járnak el. Ugyanakkor bizonyos esetekben a kiszervezés nem jog (és ezáltal üzleti lehetőség), hanem kötelezettséget ró a privátszektorra (ún. kógens outsourcing, 54-58. o.):

- a pénzügyi szektorra hárul a terrorizmus megelőzése érdekében az ügyfelek beazonosítása, regisztrálása, sőt egyes szankciók alkalmazása is;
- a szállítóvállalatok vizsgálják az utas okmányait, pénzét, egészségi állapotát, sőt a migrációs hatóságok meghosszabbított karjává válnak a kitoloncolási szabályok betartásával (illetőleg a visszaszállítási kötelezettség teljesítésével);
- az információs technológia során is számos kötelezettség hárul a gyártókra (lézernyomtató azonosító jelek beépítése, Photoshop szoftverbe épített jelentési kötelezettség stb.)

A szerző hosszan elemzi a kiszervezés ezen módjait és jól mutat rá arra, hogy az államnak sokszor nem is lenne más választása, mert annak humán erőforrásbeli és pénzügyi akadályai vannak.

A biztonság kérdése sok esetben kevésbé objektív, egyes intézkedések inkább az emberek szubjektumára hatnak. Így pl. helyesen mutat rá a szerző, hogy a térfigyelő kamerák beépítése elsősorban a biztonságérzet kialakításában és a bűnmegelőzésben bír jelentőséggel, az egyes bűnesetek felderítésénél már kevésbé használható (66. o.). Erre több hazai példa is van. Számos eltűnési ügyben segítettek (vagy éppen nem segítettek) a térfigyelő kamerák felvételei. A nagy port felkavart Múzeum körúti erőszak ügyében (ún. Zsanett-ügy) is vizsgálták a térfigyelő kamerák felvételeit. Ugyanakkor a köztéri térfigyelő kamerák alapján egy ideig még azt sem lehetett eldönteni, hogy kinek az igazát támasztották alá a nem túl jó minőségű felvételek: Zsanettét, aki állította, hogy bűncselekményt követtek el a sérelmére,

vagy a rendőrökét, akik ezt tagadták. Végül az egyik, a Kálvin téri irodaházon elhelyezett térfigyelő a rendőri intézkedést rögzítette, ami a rendőrök állításait támasztotta alá. De a 2012-es év egyik legnagyobb nyilvánosságot kapott pécsi emberöléses ügyében (B. Kata megölése) is a térfigyelő kamerák alapján lehetett megállapítani a sértett útvonalát (kár, hogy a térfigyelő rendszer csak az útvonal egy részén volt felállítva). Amikor pedig 2013-ban a pécsi polgármester lányával szemben követtek el bűncselekményt, maga a polgármester mutatott rá a rendszer egy nagy hátrányára: a térfigyelő semmit sem ér, ha nem figyelik. Ahogyan a polgármester fogalmazott az MTA egyik bűnmegelőzéssel foglalkozó rendezvényén: „Fabatkát sem ér az a kamerarendszer, amelynek képeit nem ellenőrzik szakemberek, s előfordulhat, hogy hajnali négykor egy fiatal lányt 900 méteren keresztül követ egy csuklyás férfi, s lecsaphat rá”. Ennek kapcsán be is jelentette, hogy negyedével növelik a térfigyelők számát Pécsen, ennek érdekében az önkormányzat hajlandó emelni az eddigi, évi tízmillió forintos rendőrségi támogatáson, de elvárásaik lesznek, azaz ne csak kiépítsék a rendszert, hanem valóban figyeljék is.

A fenti kérdések alapján a szerző felveti, hogy a technológiai újításoknak megfelelően létrejött új életviszonyok hogyan és mennyiben alakítják át a fennálló alkotmányos alapértékrendszert (68. o.). Az adatahalász cégek tevékenységének következtében ugyanis lényegében bármilyen adatot be tudnak szerezni bárkiről az USA-ban – és ezt a közszereplők tekintetében nyilvánosságra is lehet hozni. A közszereplő fogalma pedig folyamatosan bővül, ma már azáltal is celebritássá válik valaki, ha tehetős vagy ismert. Komoly problémát okoz a gyakorlatban, hogy a magáncégeknek igen nagy a hibázás lehetősége. Így pl. a szerző szerint nagy port kavart fel az USA-ban, amikor egy huszonéves férfi adatait keverték össze egy hasonló nevű 58 éves férfival, és olyan ügyben tüntették fel egy nemi bűncselekmény elkövetőjének, amikor ő egyébként még csak 4 éves volt (77. o.).

A szerző ezzel a megállapításával azt a látszatot kelti, mintha ez a hibázási lehetőség csak a magáncégeknek fordulhatna elő, azonban ez közel sem így van. Magam is találkoztam olyan esettel, hogy az egyébként vagyon elleni bűncselekmény (sikkasztás) miatt bíróság elé vitt vádlottnál a vádirat négy erőszakos nemi bűncselekményt tüntetett fel mint korábbi bűncselekményt, holott a vádlott büntetlen előéletű volt. Ez már csak azért is okozott komoly gondot, mert a vádlott előzetes letartóztatásban volt, és hiába állította, hogy a vádirat téves, a büntetés-végrehajtási intézetben ezen adatok szerint vették nyilvántartásba.

Rendkívül találó (és adatokkal alátámasztott) a szerző azon megállapítása, miszerint „a terroristavadászat olyan, mint tűt keresni a szénakazalban, és a sok-sok adat csak a széna

mennyiségét növeli” (83. o.). Megemlíti, hogy míg 2001 előtt 16 név szerepelt az USA-ban a terrorista gyanús személyek között, addig ma már több mint 900 ezer név van (és évi 20 ezerrel nő a nevek száma).

Az adathalászat vizsgálatát követően a mű rátér az adatvédelem, és ennek következtében az etnikai profilalkotás közép-európai sajátosságaira. Lefekteti a rasszizmus Murphy-törvényét (88. o.), miszerint az adatvédelmi szabályok téves értelmezése éppen a jogsértők védelmét szolgálja. Ezt azzal támasztja alá, hogy míg a kirekesztő, diszkriminatív szándékú elkövetőt semmi nem korlátozza abban, hogy az adott személyt etnikailag kirekessze, számtalan korlát áll a hatóságok előtt annak bizonyítására, hogy valóban etnikai kirekesztésről van szó. Éppen ezért a szerző szerint éppen a megelőzés és a felelősségre-vonás érdekében lenne szükség az etnikai hovatartozásra vonatkozó adatok kezelésére.

Az adatbányászat taglalása közben a szerző már kitérőt tett a profilalkotás irányába. Az absztrakt profilalkotásnak három szakaszát különítette el:

- megfigyelés: anonim adatok gyűjtése illetőleg az adatok anonimizálása;
- szűkebb értékben vett adatbányászat (data mining): statisztikai eszközökkel destruktív (magyarázó) és prediktív (előrejelző) összefüggések felállítása;
- következtetések levonása egy konkrét személlyel kapcsolatosan (80-81. o.).

Azonban nagyon helyesen hangsúlyozza, hogy nem szükséges, hogy a sértett személy valóban az adott etnikai csoporthoz tartozzon, hanem akkor is védelem illeti meg, ha csak az elkövető prekonceptiója sorolta az adott csoporthoz (89. o.). Azt azonban, hogy valójában ki tartozik a védett csoporthoz, hazánkban nagyon nehéz megállapítani. Az EU-ban ugyanis összesen 6 tagállam van (ezek között Magyarország is), ahol nincs hivatalos adat a gyűlöletvezérelt bűncselekményekről (94. o.). Éppen ezért az értekezés rámutat arra, hogy az adatvédelmi és kisebbségi ombudsman 2009-es jelentésében kifejezetten amellett foglalt állást, hogy szükség van az etnikai adatgyűjtésre a diszkrimináció elleni küzdelem érdekében. Az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottsága pedig egy 2007-es jelentésében hangsúlyozza a jogvédelem céljainak eléréséhez nélkülözhetetlen etnikai adatgyűjtés fontosságát.

Sokszor nemhogy az etnikai hovatartozást nem lehet vizsgálni, de az adott etnikumhoz tartozó, egyébként hovatartozásukat vállaló személyek esetén még az elnevezés is gondot okoz. A „roma”, „cigány”, avagy éppen a „zsidó” kifejezésnek már önmagában a használata esetén felmerül a diszkrimináció gyanúja, holott ezek nélkül azt sem lehet megállapítani, hogy

volt-e valóságos szabályszegés (108. o.). Ha ugyanis a rendőr attól való félelmében, hogy éppen őt fogják felelősségre vonni diszkrimináció miatt, nem rögzíti a jegyzőkönyvben, hogy a sértettet a tanú szerint azért verték meg, mert cigány, akkor utóbb ezt nehéz bizonyítani is. Ilyenkor kerülnek a jegyzőkönyvbe a körülírások („a bőrszíne miatt támadt rá”), ami aztán sokszor nem elegendő az etnikai motiváció bizonyítására. Pedig adott esetben nyilvánvalóan az elkövetőt nem az zavarta, hogy a sértett sokat napozott és így barna lett a bőre, hanem faji alapon támadta meg.

Az Európai Unió 2000/43/EK sz. és 2000/78/EK sz. irányelve alapján az etnikai adatgyűjtés szükségességének öt oka van (113. o.):

- csak akkor lehet küzdeni az etnikai jogsértésekkel szemben, ha intézményesítik az etnikai adatgyűjtést;
- a kormánynak valós képpel kell rendelkeznie a diszkrimináció formáiról és elterjedtségéről;
- tudományos kutatást és helyzetértékelést kell végezni a diszkrimináció tárgyában;
- célzott monitoring kell egy adott intézmény esélyegyenlőségi fejlesztéséhez;
- megerősítő intézkedésekre van szükség a hátrányos helyzetű társadalmi csoport tagjainak esélyegyenlőségéhez.

Az etnikai adatgyűjtésre a gyakorlatban azért van szükség, mert ahhoz, hogy rasszista bűncselekményről beszélhessünk, ki kell alakítani a „faj” vádiratbeli fogalmát és tárgyalótermi definícióját. Maguk a kisebbségek is csak ekkor tudnak valódi önkormányzatot létrehozni (számos eset ismert arról, hogy magát kisebbséginek valló személy úgy lett kisebbségi képviselő, hogy valójában a többséghez tartozott). A szerző nagyon helyesen mutat rá, hogy mindaddig, amíg az etnikai adatgyűjtés történik meg, a kisebbségvédelem csak külső rasszjegyek alapján történhet, ami teljesen szubjektív (116. o.). Az etnikai adatgyűjtést egyébként általában éppen az etnikai szervezetek kérik. Így az értekezés utal rá, hogy pl. az Európai Roma Jogok Központja jelentésében kimondja, hogy az etnikai hovatartozás kinyilvánítása szükséges feltétele a törvényi rendelkezések betartatásának és végrehajtásának.

Az etnikai adatgyűjtésnek azonban számos gátja van hazánkban (124. o.):

- a totalitárius, mindenbe belelátó és belelátni akaró rendszer túlságos közelsége;
- a közérdekű adatok nyilvánosságának háttérbe szorulása;
- tévesen (túlságosan doktriner módon) értelmezett adatvédelem;
- a média beszédmódja is túlságosan követi a jogrendszerét.

Ehhez képest a szerző kiemeli (128. o.), hogy a világ legtranszparensabb és legpolgárközelibb modellje, az amerikai igazságszolgáltatás nemcsak az ítéleteket, hanem az azokhoz kapcsolódó ügyiratokat is nyilvánosnak tekinti (meglepő módon a polgári ügyekben még nagyobb a nyilvánosság az USA-ban, mint a büntető ügyekben: „a bíróság épületében minden köztulajdon” 138. o.).

Az adatvédelemmel összefüggésben a szerző eljut a tárgyalótermek nyilvánosságához, amivel kapcsolatosan az alábbi kérdéseket veti fel (131. o.):

- korlátozható-e a nyilvánosság?
- rögzíthető-e a tárgyalás és hogyan (jegyzetek, rajzok, hang, videó)?
- az ítéletek elérhetők-e az eljárás befejezését követően?
- a peranyagok elérhetők-e az eljárás befejezését követően?

Ezek a kérdések szorosan összefüggenek az adatbányász cégek tevékenységével. Ezért is nagyon fontos a nyilvánosság, mert a fenti kérdések megválaszolása alapvetően meghatározza az adatbányász cégek jogait. Sajnos ezekkel a kérdésekkel kapcsolatosan is hiányoznak a konkrét válaszok (ahogyan azt a kiszervezéssel kapcsolatosan felmerülő problémáknál is említettük). Bár a szerző minden kérdést részletesen elemez, jobb lett volna kérdésről kérdésre egyértelműen kifejtetni az álláspontját.

II. Az etnikai profilalkotás és a diszkrimináció amerikai és hazai gyakorlati kérdései

Az értekezés II. és III. része összterjedelemben az I. résznek felel meg, és mivel a két rész vizsgálati módszere is azonos, ezért egy ponton belül értékeljük.

A szerző szerint az etnikai alapon történő intézkedéseknek a nemzetközi joggyakorlatban négy elfogadott esetköre van:

- a sértett (szemtanú) a részletes személyleírás körében az etnikai hovatartozást is megjelölve írja le az elkövetőt: ezt nem tekintik problémásnak;
- a sértett (szemtanú) kizárólag etnikai hovatartozása alapján írja le az elkövetőt: ez csak negatív adatként vehető figyelembe (ha pl. a sértett azt mondja, hogy a támadója fekete volt, akkor nem kell fehéreket igazoltatni, de ez nem lehet alap minden fekete igazoltatására);

- kizárólag faji alapon történő igazoltatás, ami nem kötődik semmilyen egyéb adathoz (pl. a rendőrök minden cigányt ellenőriznek, holott semmi adat nincs arra nézve, hogy a bűncselekmény elkövetője milyen etnikumhoz tartozik): ez elfogadhatatlan;
- kizárólag faji alapon történő igazoltatás, ami törvényen (jogi rendelkezésen) alapul (pl. a terrorista gyanús személyek igazoltatása kizárólag faji, nemzetiségi, állampolgársági alapon): ez sem helyes.

Ennek ellenére hazánkban igen gyakori bizonyos etnikumok nagyobb arányban történő igazoltatása. aminek kettős hatása lehet, mivel nőhet a hamis negatívok és hamis pozitívok száma

- aránytalanul sújtja a nem jogsértő etnikumot,
- nem szűri ki kellőképpen a jogsértő nem etnikumot.

Az értekezés ismerteti Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottságának a korábban már említett 2007-es jelentésében megfogalmazott négy javaslatot az etnikai profilalkotással összefüggésben (156. o.):

- tiltani kell az eljárások során a faji-etnikai profilalkotást;
- monitorozni és vizsgálni kell e tekintetben a rendőri gyakorlatot;
- az igazoltatások során elő kell írni az objektív gyanúokok megjelölését;
- ezekkel kapcsolatosan speciális képzéseket kell tartani.

A szerző választ ad arra a kérdésre, hogy noha nem tartja követendőnek az USA gyakorlatát, miért mégis az amerikai szabályozást és joggyakorlatot elemzi a legrészletesebben. Innen ered ugyanis a probléma felvetése, itt végeztek számos empirikus kutatást és itt próbálták meg először annak szabályozását, jogellenességének kimutatását (167. o.). Az etnikai alapon történő intézkedések az USA-ban jól kimutathatóak a közlekedésben. Az ismert amerikai kifejezés mintájára (driving while intoxicated – ittas járművezetés) született meg a „feketéként vezetés” („driving while black”) szlogen, ami arra utal, hogy a közúti ellenőrzéshez sokszor elegendő az, ha a sofőr fekete bőrszínű (170. o.). Ezt elsősorban a kábítószeres bűnözés elleni küzdelemmel magyarázták, holott a statisztikai adatok szerint mindössze a kábítószeresek 15 %-a fekete.

Különösen érdekes ez a kérdés a korábban már érintett celebitással összefüggésben. Napi hírek számolnak be arról, hogy hírességek „kábítószeres problémákkal küszködnek”, azonban arról alig hallani, hogy ezért őket igazoltatták, esetleg börtönbe zárták volna, míg a

náluk sokkal jelentéktelenebb mennyiségű kábítószerrel kapcsolatba kerülő, egyébként fekete drogárus állandó fenyegetettség alatt élhet.

A bírálónak a szerző által ismertetett jogesetek alapján az az érzése támad, hogy az amerikai esetjog néhol túlzásba is viszi az „ésszerű gyanún” alapuló intézkedés követelményét. A szerző által ismertetett jogesetek (Terry v. Ohio illetve Whren v. United States) alapján ugyanis amennyiben ésszerű gyanúok nélkül állítanak meg valakit a rendőrök, akkor hiába találnak később az autóban akár kábítószer is, a „mérgezett fa gyümölcsének elve” alapján ez nem használható fel bizonyítékként (177-178. o.). Ennek a joggyakorlatnak gyökeresen ellentmond ugyanakkor az a szintén amerikai gyakorlat, miszerint a terrorista ellenes küzdelem során pusztán faji-etnikai-állampolgársági okok miatt lehet valakit igazoltatni, őrizetbe venni, sőt vádirat nélkül valódi védelem nélkül akár el is ítélni. Ez az ellenmondás ugyan egyértelműen megállapítható a műből, de annak feloldását (sőt még a probléma érdemi felvetését is) megkerüli a szerző.

Ugyanakkor a szerző rámutat (179. o.), hogy az intézkedő rendőr szubjektív motivációja nem érvényteleníti az intézkedést, ha arra valóban objektív gyanúok alapján került sor (ha tehát a rendőr azért állítja meg pl. az autóvezetőt, mert közlekedési szabályt sértett, akkor nem lesz kizárt a bizonyíték pusztán abból eredően, hogy a rendőr bizonyíthatóan szívesen intézkedik feketékkel szemben). Érdekes esetet ismertet az értekezés, amikor azt elemzi, hogy a többséghez tartozó fehér férfival szemben is etnikai profilalkotást alkalmaztak akkor, amikor pusztán azért igazoltatták, mert az olyan környezetben mutatkozott, ahol általában fehérek nem nagyon (és ez pl. a rendőr szerint arra szolgált gyanúokat, hogy a közismert kábítószeres környékre azért ment, hogy maga is kábítószer adjon vagy vegyen, 183. o.).

A szerző a magyar etnikai profilalkotás vizsgálatáról szóló fejezet elején ismételten leszögezi, hogy a probléma vizsgálatát jelentősen hátráltatja az, hogy nincs szisztematikus adatgyűjtés hazánkban, így nem is lehet mérni a rendőrségi gyakorlat aránytalanságait, nem lehet elemezni annak okait, nem áll rendelkezésre empirikus adatbázis az etnikai profilalkotás hazai helyzetéről (191. o.). A szerző ezért kénytelen „általános tapasztalatokra” és nem megbízható adatokra támaszkodni (194. o.). Ennek során ilyen „általános tapasztalatok” alapján megállapítja, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben a romák aránya lényegesen magasabb, mint a nem romáké. Arra egyébként a szerző maga sem ad választ, hogy miért a

„roma” kifejezést használja következetesen, miközben maga az etnikum is legalábbis megosztott abban a kérdésben, hogy a „cigány” vagy a „roma” kifejezés helyesebb-e. Elegendő csak arra utalni, hogy számos szervezet (Országos Cigány Összefogás; Cigány Szervezetek Országos Szövetsége; Cigány Tudományos és Művészeti Társaság stb.) nevében szerepel a „cigány” elnevezés, és gyakorlati tapasztalatom az, hogy maguk a kisebbséghez tartozók is szívesebben nevezik magukat „cigánynak”, mint a „romának”. A szerző is rámutat, hogy az általa ismertetett, az igazoltatottak etnikai megoszlására vonatkozó kutatás eredményét nem tekinthetjük reprezentatívnak. Így pl. az a megállapítás, hogy a felmérés szerint az 55 éven felüli korosztály 100 %-a udvariasnak tekintette a rendőrök viselkedését az igazoltatás során (203. o.), nem szolgál érdemi információval az idősebb korosztály valós véleményalkotásáról annak fényében, hogy mindössze egyetlen egy 55 éven felüli személyt kérdeztek meg (196. o.).

Mindenesetre a kutatás eredményeképpen a szerző az alábbi megállapításokat teszi (197. o.):

- a rendőrök a romákat nagyobb arányban igazoltatják, mint a nem romákat;
- a romákat inkább közterületen, a nem romákat pedig inkább a közlekedésben igazoltatják;
- az igazoltatás körülményeit a nem romák jelentősebben pozitívabban ítélték meg.

Érdekes lett volna megvizsgálni, hogy mi vezetett ahhoz, hogy a cigánysággal kapcsolatosan arányában lényegesen több intézkedést foganatosítanak a hatóságok, mint a többséggel. Ennek nyilvánvalóan történelmi gyökerei is vannak. Már a XIX. század végén született Csendőrszabályzat is külön fejezetet tartalmaz a „Cigányok felügyelése és ellenőrzése” címmel. Ez a szabályzat egyébként megkülönbözteti az állandó lakóhellyel rendelkező cigányokat a kóborcigányságtól, és utóbbiak vonatkozásában tartalmaz sajátos intézkedési szabályokat, feltételezve, hogy ilyen csoportokkal való találkozáskor a csendőr „a megtámadás veszélyének a cigányok részéről mindig ki lehet téve”, és a „járásokat és igazolványokat különös gondossággal kell átvizsgálni, mert ezek gyakran hamisak vagy érvénytelenek” (56. § 365. pont). Az akkori intézkedési kötelezettsége a csendőröknek egyébként nagy hasonlóságot mutatott az amerikaiaknak a terroristagyanús személyekkel kapcsolatos fentebb említett eljárásához, hiszen a szabályzat kimondta, hogy ha az ellenőrzést követően a kóborcigányok terhére bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható, akkor ki kellett őket toloncolni (56. § 366. pont).

Az 1930-ban kiadott Csendőr kézikönyv is hasonlóan kezeli a cigányságot (immáron egységesen). A cigányokról kijelenti, hogy őket ma már a világ összes államában megtaláljuk. Mindenütt hasonló foglalkozást űznek: jóslás, kártyavetés, kovács, üstfoltozás, lókereskedés, zenélés és lopás (sic!) a szakmájuk. A kézikönyv általánosítva kimondja, hogy a cigányok lusták, bosszúállók, kegyetlenek; arcátlanul hazudnak, mert szégyenérzetük hiányzik és gyávák. Ezek a tulajdonságaik belügyi szempontból annyiban fontosak, hogy merész bűntettekre nem képesek, áldozatukat vagy alvás közben vagy orvul támadják meg, vagy e célra mérget használnak. Érdekes, hogy a kézikönyv szerint akkoriban az állandó lakhelyhez való kötöttség folytán a cigányok bűnözése javulást is mutatott. Már a kézikönyv ismerte a „cigánybűnözést”, kiemelve, hogy a cigányság által elkövetett lopásoknak sajátos módjuk van: „a tett színhelyére behatolnak s onnan menekülnek, és mindig több őrtálló segítségével követik el a tettet, hogy annál nyugodtabbak s biztosabbak lehessenek a végrehajtás alatt. (...) Egyedül ritkán lop a cigány, nem szereti a magányt, így sokszor az egész karavánnal indulnak lopni.” A kézikönyv ezt követően részletezi a további elkövetési módokat az emberöléstől a lólopáson át a vásári lopásokig. A feltűnően diszkriminatív és ezért mindenképpen elítélendő mű tanulsága az, hogy a cigányokkal kapcsolatos etnikai profilalkotás hazánkban egyáltalán nem újkeletű.

Nagyon érdekes a vizsgálatok eredményeképpen a szerző által levont azon következtetés, hogy az intézkedések számának jelentős növelése nemhogy arányában, de abszolút értékben sem eredményezi a sikeres intézkedések számának emelkedését (222. o.). Azaz, ha indokolatlanul növeljük az intézkedési kötelezettséget, akkor még azokra a szabályszegésekre sem derül fény, amelyeket egyébként kevesebb, de alaposabb intézkedés esetén felderítenének.

A kutatás eredményei azt sem támasztották alá, hogy a romákkal szembeni nagyobb arányú igazoltatás nagyobb arányú felderítést eredményezett volna (227. o.). Azaz hiába ellenőriztek, igazoltattak arányában jóval több romát, mint nem romát, ez nem látszott meg az eredményes igazoltatások számarányában. Természetesen abszolút számban így több roma került a rendőrség látókörébe, de ez nem felel meg a lakosságaránynak. Azaz az etnikai profilalkotás léte hazánkban elméletileg nem megalapozható.

A szerző a hátrányos megkülönböztetésnek öt fő csoportját különíti el (239. o.):

- közvetlen hátrányos megkülönböztetés, aminek három eleme van:
 - kedvezőtlen bánásmód;

- o bizonyos védett tulajdonság (nem kell, hogy ezzel valóban rendelkezzen is!) és
- o a kettő közötti okozati összefüggés;
- közvetett hátrányos megkülönböztetés: semleges, elfogulatlanak látszó intézkedésről derül ki, hogy bizonyos védett csoporthoz tartozó személyeket hátrányosan megkülönböztet;
- zaklatás, szexuális zaklatás: a zaklatásmentes ügymenet biztosításának kötelezettsége a munkáltatót terheli!
- szegregáció: jogellenes elkülönítés az oktatás, bizonyos szolgáltatások igénybevétele, lakóhely megválasztása stb. során;
- megtorlás: a diszkrimináció miatt fellépő (nem feltétlenül diszkriminált) személy elleni fellépés.

A szerző alaposan elemzi az antidiszkriminációs hazai joggyakorlatot és számos előremutató megállapítást tesz. Ugyanakkor némileg ellenmondásba is kerül önmagával, amikor egyrészt támadja a bíróságok tevékenységét, hogy formai okokra hivatkozással nem formálnak döntést érdemben az egyébként joggal kritizált diszkriminációs esetekről. Másrészt viszont adott ügyben kiderül, hogy a panasz elbírálásában az Egyenlő Bánásmód Hatóság Tanácsadó Testületének tagja volt a panaszt előterjesztő személy is (ami egyébként sem a büntetőeljárásban – ld. feljelentőre vonatkozó kizárási ok –, sem a szabálysértési vagy általában a közigazgatási eljárásban nincs mód). Ez utóbbi problémát a szerző elintézi azzal, hogy az ezzel összefüggő panaszt későn terjesztették elő, ami miatt formailag már nem lehetett vizsgálni a kizáró ok fennállását, holott a vizsgált ügyekkel kapcsolatosan éppen az effajta hozzáállást kritizálja (azaz, hogy a hatóságok, közelebbről a bíróságok formai okra hivatkozva nem nyilvánítanak véleményt az érdemi kérdésben).

A szerző nagyon jól mutat rá, hogy a kiszervezett rendvédelmi feladatokra tekintettel egyes alkotmányos és rendészeti kérdéseknek nemcsak a közfeladatot ellátó hatóságokra, hanem a bevásárlóközpontok, áruházak biztonsági őrivel kapcsolatosan is érvényesülniük kell. Éppen ezért az antidiszkriminációs jognak rájuk is ki kell terjedni (263. o.).

Néhol a szerző úgy vett át más forrásokból statisztikai adatokat, hogy azok tartalmát nem vizsgálta. Elég csak a korábban említett félrevezető adatra utalni (ha csak egy 55 év feletti személy nyilatkozik, akkor annak minden válasza úgy tűnik, mintha a korcsoportja 100 %-ban nyilvánítana valami mellett vagy ellen véleményt), de pl. néhol az átvett adatok sem

helyesek. Így a 269. oldalon kiemeli, hogy egy 2011-es tájékoztatás szerint Nógrád megyében átvizsgált 1132 kerékpárból 703 darab felelt meg a jogszabályi rendelkezéseknek, ami a szerző szerint azt jelenti, hogy 62 % nem megfelelő felszereltségű volt. Ez a megállapítás nyilván a téves adatközlésen vagy elíráson alapul, hiszen a 703 éppen az 1132 62 %-a (azaz, ha a számok helyesek, akkor csak 38 % volt a nem helyes felszereltségű). Így a szerzőnek az ebből az adatból levont következtetése sem helyes (miszerint ha a gyermekek kerékpárjának 2/3-a nem megfelelő felszereltségű, akkor a felnőtteknél ez a szám még magasabb, mivel nyilvánvalóan mindenki jobban figyel a gyermekek kerékpárjának felszereltségére).

Végül a diszkriminációs jogszabályok és az ezzel összefüggő gyakorlat áttekintése után a szerző helyesen vonja le azt a következtetést, hogy indokolt lenne az etnikai (és egyéb védett tulajdonságon alapuló) profilalkotást sui generis tényállásként szabályozni a diszkriminációs magatartások között, így könnyebb lenne reagálni az etnikai szelekcióra. Sőt ennél is tovább megy: a jogszerű hátrány meghatározott védett tulajdonság szerinti aránytalan alkalmazását is hátránynak minősíti (274. o.).

III.

A fentiek alapján elmondható, hogy Pap András László értekezésében jelentős és igencsak időszerű témát dolgozott fel. A szerző a kérdés mélyebb, átfogó, tudományos igényű vizsgálatát nyújtja. A mű elején megfogalmazott hipotézisekre megfelelő válaszokat ad. Némi problémát legfeljebb a rendkívül bonyolult megfogalmazású, zavaró cím (és az azt nemhogy feloldó, hanem inkább tovább bonyolító alcím) jelent.

A felhasznált szakirodalom rendkívül bőséges és többnyire idegen (angol) nyelvű. Az amerikai szakirodalom túlsúlya néhol már talán indokolatlan is. Noha már a mű elején utal arra, hogy Finszter Géza, az MTA Rendészeti Albizottságának elnöke éppen a rendészeti téma hazai elismert szaktekintélye, méltánytalanul kevés művet (mindössze egy cikket) dolgozott fel tőle a témában. Ugyanígy a gyűlöletbeszéddel kapcsolatosan az elmúlt években több mint félszáz mű jelent meg a hazai szakirodalomban, közöttük pl. Bárándy Gergely ebből a témából szerzett tudományos fokozatot is, ehhez képest a szakirodalmi feldolgozás főként az amerikai szerzőkre fókuszál. Ugyanakkor a bíráló maga is tudja, hogy minden mű esetén lehet találni további forrásokat, ezért ezeket inkább csak felvetésnek, mintsem kritikának kell tekinteni. A szerző által megválasztott vizsgálati módszer megfelel a tudományos művekkel szemben támasztott követelményeknek, a szakirodalom

feldolgozásának mennyisége és minősége is kiváló. Itt kell ismételtlen kiemelni a nemzetközi (elsősorban amerikai) szakirodalom rendkívüli feldolgozottságát. Noha az egyéb országok büntető jogi szabályozására ritkábban tér ki, az Európai Unió joggyakorlat részletes elemzésének fényében erre nem is volt szükség. Jogharmonizációs gondolatai, javaslatai, felvetései mindenképpen megfontolandók.

A szerző alaposan feldolgozza a téma amerikai történeti előzményeit. A mű nagy értéke az első részben tárgyalt teoretikus kérdések gyakorlattal való kapcsolatának az elemzése. A gyakorlatra alapozott fejtegetések, jogesetek, gyakorlati tapasztalatok (empirikus kutatások) feldolgozása, a törvénykezési gyakorlat kritikai értékelése szintén emeli az értekezés színvonalát.

Az értekezés tartalmilag rendkívül gazdag. Kiemelendő a téma kifejtésének komplexitása, az önálló, eredeti, alkotó jellegű gondolat- és véleményalkotás magas színvonala, az álláspontok indokoltsága. A műben alig fordulnak elő felesleges részletek, hiányosságok, pontatlanságok. Ezek közül egyedül a több helyen előforduló ismétlések emelhetők ki. Leszámítva az apróbb fordulatokat (pl. Nagy Testvér – Kis Testvér párhuzam), amelyek többszöri említése retorikai fogásnak is tekinthető, néhol hosszabb elemzések is szó szerint ismétlődnek a műben (pl. a szerző a 146. oldalon szó szerint megismétli az etnikai profilalkotás terjedelmes fogalmát (vö. 21. oldal); a 148. oldalon pedig teljes féloldalas ismétlést találunk az etnikai profilalkotás lényegéről (vö. 22. oldal); ugyanígy a 216. oldalon a lábjegyzet és a főszöveg tartalma lényegében megegyezik).

A dolgozat terjedelme, rendszere, szerkezeti felépítése, belső arányai, logikája és áttekinthetősége kiváló, ugyanez mondható el a szerző stílusáról, fogalmazásáról, nyelvhelyességéről, miközben a forrásmunkák pontos feltüntetése, a korrekt hivatkozási rendszer megfelel a tudományos művekkel szemben támasztott követelményeknek.

A doktori munka eredményeit elegendőnek tartom az MTA doktori cím megszerzéséhez, a nyilvános védés kitűzését javaslom.

Pécs, 2013. augusztus 13.

Dr. habil. Herke Csongor DSc.
tanszékvezető egyetemi docens